

Тема 1.

Концепція сталого розвитку як підґрунтя аналізу та моделювання соціально-економіко-екологічних систем

ПЛАН

1. Сутність концепції сталого розвитку.
2. Історія виникнення та розвитку концепції.
3. Характеристика складових концепції сталого розвитку.
4. Приклади (огляд) існуючих математичних моделей сталого розвитку.

1. Сутність концепції сталого розвитку

- **Стáлий рóзвиток** (англ. *Sustainable development*) – загальна концепція стосовно необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб людства і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і здоровому довкіллі.

- **Стáлий рóзвиток -**
розвиток, який задовольняє потреби нинішнього покоління без шкоди для можливості майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби

(доповідь Комісії з навколишнього середовища і розвитку, 1992)

1. Сутність концепції сталого розвитку

Сталий розвиток — **керований розвиток**.

Основою його керованості є

системний підхід

сучасні інформаційні технології

моделювання різних варіантів напрямків
розвитку,

прогнозування їх результатів, вибір
прийняттого варіанту

2. Історія виникнення та розвитку концепції

Дати	Захід, причина	Сутність та значення
50–60-х рр. 20 ст.		розвиток пов'язували лише з <i>економічним прогресом та зростанням економічної ефективності</i> .
Початок 70-х рр.	<i>Несправедливий розподіл прибутків та зі зростання кількості бідних у країнах, що розвиваються</i>	питання <i>соціальної справедливості</i> були визнані такими ж важливими, як і питання зростання економічної ефективності
1972 р	Зростаюче споживання природних ресурсів призвело до <i>деградації довкілля</i> й негативно вплинуло на здоров'я людей. Римський клуб: реальною загрозою є проблема «меж зростання»	в роботах членів Римського клубу застосовувався термін <i>«органічне зростання»</i>

2. Історія виникнення та розвитку концепції

Дати	Захід, причина	Сутність та значення
1980 рік	Міжнародною спілкою охорони природи (МСОП) підготовлена <i>«Всесвітня стратегія охорони природи» (ВСОП)</i>	З'явився термін «сталий розвиток» У стратегії – <u>принципово нове положення</u> : <i>збереження природи нерозривно пов'язане з питаннями розвитку.</i> Розвиток суспільства має відбуватися за умови збереження природи.
1987 рік	Публікація звіту Міжнародної комісії з довкілля та розвитку <i>«Наше спільне майбутнє»</i> (підготовлений під керівн. Г. Х. Брундтланд)	Почали широко застосовувати поняття «сталий розвиток» (СР)
1992, м. Ріо-де-Жанейро	Конференція ООН з довкілля та розвитку прийняла <i>«Порядок денний на XXI століття»</i> (Agenda 21).	Концепція сталого розвитку набула провідного статусу <u>Визначення терміну</u> : «сталий розвиток – розвиток, що задовольняє потреби теперішнього часу, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби» Ціль СР – досягнення: <ul style="list-style-type: none"> • високої якості навколишнього середовища і здорової економіки для всіх народів світу, • задоволенні потреб людей і збереженні сталого розвитку протягом тривалого періоду. Але цього так і не сталося!

2. Історія виникнення та розвитку концепції

Дати	Захід, причина	Сутність та значення
грудень 1997 р. , Кіото (Японія)	Підписано <u><i>Кіотський протокол</i></u> – міжнародну угоду, що містить конкретні заходи по скороченню викидів газів, що викликають парниковий ефект. (підписали представники 38 країн та ЄС).	Документ міг стати першим <i>ефективним інструментом стимулювання сталого розвитку</i> на різних рівнях розвитку суспільства — від глобального до регіонального.
лютий 2005 р.	Ухвалена <i>Боннська угода</i>	– <i>встановлювала правила</i> розрахунку викидів газів, схему торгівлі квотами на викиди між державами, систему контролю за виконанням зобов'язань підписантами Кіотського протоколу. В результаті: <i>Кіотський протокол набрав чинності</i>

2. Історія виникнення та розвитку концепції

Дати	Захід, причина	Сутність та значення
2002 р, Монтеррей (<u>Мексика</u>)	<u>Міжнародна конференція з фінансування розвитку</u> (International Conference on Financing for Development).	Рішення зі <i>стимулювання сталого розвитку</i> Глави держав і урядів країн світу, відзначаючи дефіцит ресурсів, закликали досягти інтернаціонально погоджених цілей розвитку, у тому числі тих, що містяться в Цілях Тисячоліття. Запропоновано <i>використовувати інструменти</i> : податкові важелі, інвестиції в економічну і соціальну інфраструктуру, розвиток ринків капіталу через банківські системи, проводити розсудливу бюджетну і грошову політику. Також зменшувати вплив інфляції, сприяти високим нормам економічного зростання, повній зайнятості, викоріненню бідності, ціновій стабільності
<u>2002</u> , Йоганнесбург Rio+10	<i>Світовий саміт зі сталого розвитку</i> (<u>Саміт Землі 2002, Rio+10</u>) World Summit on Sustainable Development (Earth Summit 2002) –зустріч керівників країн та урядів світу на найвищому рівні	Дав змогу: <ul style="list-style-type: none"> • <i>визначити цілі, часові рамки і зобов'язання</i> (з широкого спектру питань, які покликані змінити життя у всіх регіонах світу, у тому числі, деякі <i>нові цільові показники</i>, пов'язані із забезпеченням базовими елементами санітарії, використанням і виробництвом хімічної продукції та ін.; • міжнародні зобов'язання були доповнені низкою <i>добровільних партнерських ініціатив</i> зі сталого розвитку.

3. Характеристика складових концепції сталого розвитку

Рис.1 Триєдина концепція стійкого розвитку_Sustainable_development UK

3. Характеристика складових концепції сталого розвитку

Економічна складова :

- Економічний підхід до концепції стійкого розвитку заснований на теорії максимального потоку сукупного доходу Хікса-Ліндаля,
- який може бути зроблений за умови, принаймні, **збереження сукупного капіталу**, за допомогою якого і здійснюється цей дохід.
- Ця концепція передбачає **оптимальне використання обмежених ресурсів і використання екологічних — природо-, енерго- і матеріало-зберігаючих технологій**, включаючи видобуток і переробку сировини, створення екологічно прийнятної продукції, мінімізацію, переробку і знищення відходів.
- Однак при вирішенні питань про те, **який капітал повинен зберігатися** (наприклад, фізичний або природний, чи людський капітал) і якою мірою різні види капіталу є взаємозамінними, а також при вартісній оцінці цих активів, особливо екологічних ресурсів, виникають проблеми правильної інтерпретації і розрахунку.
- З'явилися **два види стійкості — слабка**, коли мова йде про не зменшуваний в часі природний та виробничий капітал, і **сильна** — коли повинен не зменшуватися природний капітал (причому частина прибутку від продажу невідновних ресурсів повинна спрямовуватися на збільшення цінності відновлюваного природного капіталу).

3. Характеристика складових концепції сталого розвитку

Соціальна складова:

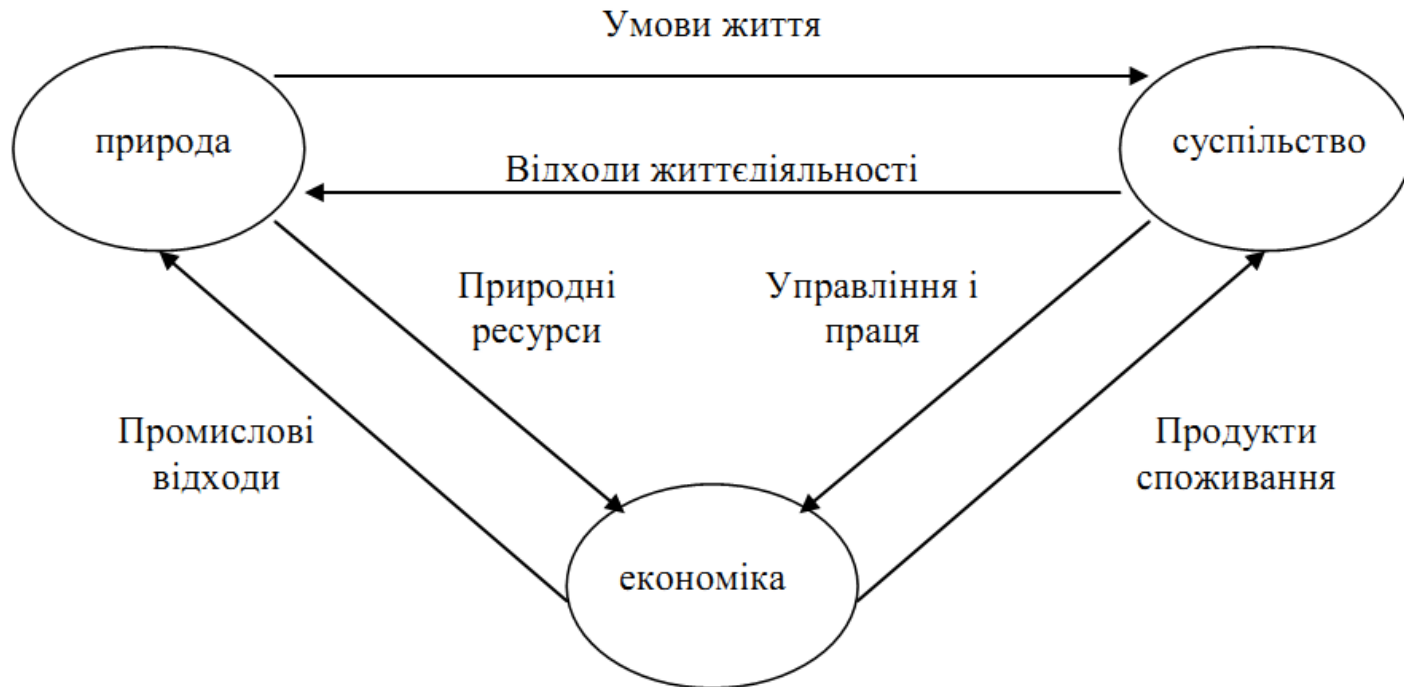
- Соціальна складова стійкості розвитку орієнтована на людину і спрямована на збереження стабільності соціальних і культурних систем, в тому числі, на скорочення числа руйнівних конфліктів між людьми.
- Важливим аспектом цього підходу є **справедливий розподіл благ**.
- Бажано також збереження **культурного капіталу і різноманіття** в глобальних масштабах, а також повніше використання практики стійкого розвитку, наявної в не домінуючих культурах.
- Для досягнення стійкості розвитку, сучасному суспільству доведеться створити ефективнішу **систему ухвалення рішень**, що враховує історичний досвід і заохочує **плюралізм**.
- Важливо досягнення не тільки внутрішньо, а й **міжпоколінної справедливості**.
- У рамках концепції людського розвитку людина є не об'єктом, а суб'єктом розвитку.
- Спираючись на розширення варіантів вибору людини як головну цінність, концепція сталого розвитку передбачає, що **людина повинна брати участь у процесах**, які формують сферу її життєдіяльності, сприяти прийняттю і реалізації рішень, контролювати їх виконання.

3. Характеристика складових концепції сталого розвитку

Екологічна складова :

- З екологічної точки зору, сталий розвиток має забезпечувати цілісність біологічних і фізичних природних систем.
- Особливе значення має **життєздатність екосистем**, від яких залежить глобальна стабільність всієї **біосфери**.
- Більш того, поняття «природних» систем і ареалів проживання можна розуміти **широко, включаючи в них створене людиною середовище**, таке як, наприклад, **міста**.
- Основна увага приділяється **збереженню здібностей до самовідновлення і динамічної адаптації таких систем** до змін, а не збереження їх у деякому «ідеальному» статичному стані.
- Деградація природних ресурсів, **забруднення навколишнього середовища** і втрата біологічного розмаїття скорочують **здатність екологічних систем до самовідновлення**.

3. Характеристика складових концепції сталого розвитку

3. Характеристика складових концепції сталого розвитку

Єдність концепцій:

- Узгодження цих різних поглядів та їх переклад на мову конкретних заходів, які є засобами досягнення сталого розвитку — завдання величезної складності, оскільки **всі три елементи сталого розвитку повинні розглядатися збалансовано**.
- Важливі також і **механізми взаємодії цих трьох концепцій**.
- **Економічний і соціальний елементи**, взаємодіючи один з одним, породжують такі нові завдання, як **досягнення справедливості** всередині одного покоління (наприклад, щодо розподілу доходів) та надання цілеспрямованої допомоги бідним верствам населення.
- Механізм взаємодії **економічного та екологічного елементів** породив **нові ідеї щодо вартісної оцінки та інтерналізації** (обліку в економічній звітності підприємств) зовнішніх впливів на навколишнє середовище.
- Зв'язок **соціального та екологічного елементів** викликала інтерес до таких питань як **внутрішньопоколінна і міжпоколінна рівність**, включаючи дотримання **прав майбутніх поколінь**, та **участі населення в процесі прийняття рішень**.

4. Приклади (огляд) існуючих математичних моделей сталого розвитку

Назва	Автори	Зміст	Опис	Недоліки
«World-1» - («Світ-1»)- перша модель глобального розвитку	Дж. Форрестер, 1970 р.	Примітивна модель, що грубо імітувала основні процеси світової системи.	спрямовані на розроблення сценаріїв еколого-економічного розвитку з 1900 по 2100 рік. Для опису зміни екологічної ситуації Дж. Форрестер використав схему побудови формалізованих моделей нелінійних динамічних процесів.	
«World-2»	Дж. Форрестер, 1971 р. (удосконалення)	Побудована на основі методу системної динаміки	Результати розрахунків показали неминучість кризи, пов'язаної з виснаженням ресурсів та зростанням забруднення, якщо будуть збережені сучасні тенденції та не буде вжито ніяких заходів для забезпечення безкризового розвитку. Найбільш оптимістичні гіпотези розвитку світу в цій моделі пов'язані зі стабілізацією рівня використання природних ресурсів та рівня забруднення Позитив: стала зразком для подальших робіт, привернула увагу до проблеми світової динаміки, дала поштовх до проведення інших досліджень, що привело до появи цілого напрямку – глобального моделювання.	надмірно високий ступінь узагальнення змінних, що характеризують процеси; не враховується багато важливих факторів; утруднена ідентифікація моделі; рекомендації Форрестера щодо запобігання кризи нереалістичні.

4. Приклади (огляд) існуючих математичних моделей сталого розвитку

Назва	Автори	Зміст	Опис	Недоліки
«World-3»	Д. Медоуз і його співробітники (продовження моделі Форрестера)	враховувались такі фактори: <ul style="list-style-type: none"> • подвоєння початкових запасів або навіть необмеженість природних ресурсів, • контроль народжуваності, • забруднення середовища, • інтенсифікація сільського господарства та ін.		незважаючи на такі досить оптимістичні передумови, <u>висновком своєї роботи</u> Медоуз, так само як і Форрестер, називає необхідність нульового зростання

4. Приклади (огляд) існуючих математичних моделей сталого розвитку

Назва	Автори	Зміст	Опис
Модель «органічного зростання»	Друга доповідь Римського клубу, 1974 р	робиться спроба подолання розуміння світу як <i>гомогенної системи</i> шляхом <i>розподілу його на десять регіонів</i> і обліку в кожному регіоні фізичних, економічних, соціальних та інших особливостей.	<i>Основною причиною екологічної кризи</i> автори вважають економічний розрив між розвиненими та слаборозвиненими країнами. Розглядаються чотири варіанти розвитку світу в найближчі п'ятдесят років. Перший варіант, <i>збереження існуючих тенденцій</i> , у перспективі <i>веде до зростання розриву</i> . Інші варіанти спрямовані на негайну допомогу слаборозвиненим країнам з боку розвинених країн і відрізняються між собою розмірами коштів, що спрямовуються на скорочення розриву.
Модель Д.Пірса й К. Тернера	Д.Пірс, К. Тернер	показує <i>зворотні зв'язки в еколого-економічній системі</i> .	Навколишнє середовище є джерелом природних ресурсів та екологічних благ, а також слугує для поглинання й розміщення відходів виробництва та споживання. <i>Якщо асиміляційний потенціал навколишнього середовища перевищує обсяг залишкових відходів (з урахуванням рециркуляції), то якість навколишнього середовища не погіршується</i> . У протилежній ситуації якість навколишнього середовища погіршується й зменшується її здатність постачати ресурсами виробництво й споживання

4. Приклади (огляд) існуючих математичних моделей сталого розвитку

Назва	Автори	Зміст	Опис
Перша міжгалузєва модель	В.В. Леонтєв і Д. Форд.	охоплювала <i>взаємозв'язки економіки та навколишнього середовища</i>	<p>Леонтєв представляє міжгалузєвий баланс як сукупність потоків товарів і послуг, які відображені у таблиці «input-output», та характеризують основні структурні зміни окремих секторів економіки.</p> <p><i>Балансовий метод дозволяє встановлювати й узгоджувати в господарській діяльності натурально-речовинні та вартісні пропорції.</i></p> <p>При цьому повинні виконуватися закони збереження в балансовій формі, включаючи потоки природної сировини, матеріалів та забруднюючих речовин і т.п.</p> <p>Із часу появи цієї моделі накопичений широкий досвід її практичного використання, зокрема на регіональному рівні, та розроблено багато її модифікацій</p>

4. Приклади (огляд) існуючих математичних моделей сталого розвитку

Назва	Автори	Зміст	Опис
Еколого-економічна модель Антоновського			
Модель Дубовського			
Еколого-економічна модель «Регіон»			

Моделювання сталого розвитку і зараз залишається актуальним питанням наукової спільноти.

Тому процес розробки нових моделей триває і у наш час.